Romanx

El **romanx** (en romanx: *rumantsch* *rumantsch* (?·pàg.), *rumauntsch* (?·pàg.), *romontsch* (?·pàg.), *rumàntsch*), a voltes anomenat **grisó**, és una llengua romànica que es parla en diverses zones del cantó muntanyós dels Grisons (Suïssa) i que forma part de la branca retoromànica conjuntament amb el ladí i el furlà. Alternativament (vegeu qüestió ladina), si hom considera que el conjunt del retoromànic constitueix una sola llengua (el *rètic*), el romanx pot ser conceptuat com un dels tres grups dialectals —l'occidental— que la componen, juntament amb el ladí i el furlà.[2]

El romanx és llengua cooficial dels Grisons d'ençà 1974; quarta llengua nacional de Suïssa a partir de 1938; i quarta llengua oficial de Suïssa des del 1996. El parla el 0,9% de la població de l'Estat; el 13 % de la població del cantó dels Grisons. Els cinc dialectes romanxs més parlats són el sobreselvà (*sursilvan*), el sotaselvà (*sutsilvan*) i el surmiran, que constitueixen el grup *romanx* estricte; i l'alt engiadinès (*puter*) i el baix engiadinès (*vallader*), que constitueixen el grup *engiadinès* o *ladí*. El nom de *ladí* referit a l'engiadinès, per la seua banda, és coincident amb el del ladí per excel·lència, o retoromànic central de les Dolomites (províncies italianes de Bozen, Trento i Belluno), amb el qual no s'ha de confondre.

Es pensa que va haver-hi un temps en què les llengües retoromàniques es van parlar en una extensa zona del centre d'Europa. Aquestes llengües estan emparentades amb les llengües llatines veïnes que es parlen a Itàlia, Suïssa i França.

El romanx es va estandarditzar el 1982, sobre les varietats romanxes del baix engiadinès, el sobreselvà i el surmiran, les varietats amb més tradició literària i bases de l'actual llengua estàndard. A aquest estàndard, se'l coneix amb el nom *rumantsch grischun*. Heinrich Schmid va tractar d'evitar ortografies d'estranya aparença per a facilitar la seua acceptació. Per tant, paraules amb /tɕ/ més [e] o [i] tenen <tg> (tgirar) en

Romanx

Rumantsch

Altres noms	Rètic, grisó, retoromànic
Tipus	llengua, llengua viva i llengua definitivament amenaçada

Parlants

60.000 principalment a Grisons

Parlants nadius	35.000[1] (2012)
Parlat a	Suïssa
Oficial a	Suïssa

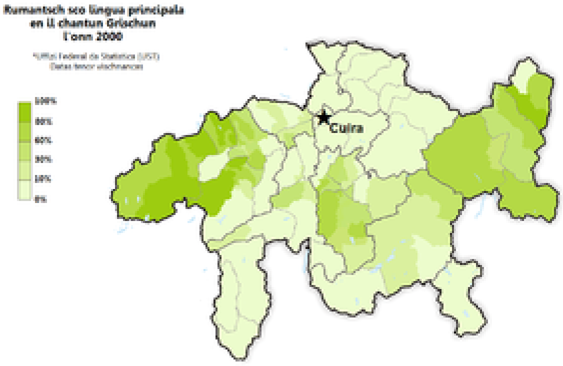

Autòcton de	Grisons

Classificació lingüística

llengües nostràtiques
llengües euroasiàtiques
llengües indoeuropees
llengües itàliques
llengües romàniques
llengües italooccidentals

comptes de <ch>. Les paraules amb /tɕ/ seguida de [a], [o] o [u] s'escriuen amb <ch> (chalanda), ja que tant els parlants d'Engadin (chalanda) i del territori del Rin (calanda) esperarien una ortografia que incloga la <c->. De la mateixa manera, che i chi —a causa d'aquesta norma, anomenada "Leza Uffers Kompromiss"— es pronuncien [ke] i [ki]. D'altra banda, la lletra <k>, es converteix en un grafema innecessari en aquesta llengua romànica. Schwa ([ə]), això no obstant, es representa amb <e>, l'ús del qual mostra la influència en aquesta llengua romanxa de l'alemany. El mateix passa amb l'ús de <sch> tant per a /ʃ/ com per a /ʒ/, i <tsch> per a /tʃ/.

D'altra banda, el fet que no existeix <ü, ö> en romanx potser no es produeix només per l'absència de la [i] i de [ø] en la major part de les llengües retoromàniques, sinó també a la seua forma gràfica, que no és considerada una forma romanxa. A més, açò també demostra que l'adopció d'una determinada grafia no està sempre relacionada amb factors fonètics. Com a conclusió, es pot afirmar que l'ortografia romanxa se situa entre la tradició ortogràfica romànica de l'italià i del francès i la tradició ortogràfica germànica de l'alemany.

La *Lia Rumantscha* és una organització que comprèn associacions de llengües rètiques. La seua pàgina *web* facilita més informació sobre les llengües esmentades.

llengües romàniques occidentals lingue gallo-retiche (it) llengües retoromàniques	
Característiques	
Sistema d'escriptura	alfabet llatí
Institució de normalització	Lia Rumantscha
Estudiat per	Societad Retorumantscha
Nivell de vulnerabilitat	3 en perill
Codis	
ISO 639-1	rm
ISO 639-2	roh
ISO 639-3	roh
Glottolog	roma1326 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/roma1326)
Linguasphere	51-AAA-k (http://www.hortensj-garden.org/index.php?tnc=1&tr=lsr&nid=51-AAA-k)
Ethnologue.com	roh (http://www.ethnologue.com/language/roh)
UNESCO	406 (http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-406.html)
IETF	rm
Endangeredlanguages.com	3262 (http://www.endangeredlanguages.com/lang/3262)

Una obra de referència per al romanx és el *Dicziunari Rumantsch Grischun*. És el major diccionari d'aquesta llengua i és editat per la *Societad Retorumantscha*.[3]

Contingut

Fonologia
- Consonants
- Vocals

Comparança lèxica i fonètica entre cada varietat

Vegeu també

Referències

Enllaços externs

Fonologia

Consonants

Els fonemes consonants del romanx (Rumantsch Grischun) estan ordenats en la taula següent:

	Bilabial	Labiodental	Dental i alveolar	Alveolopalatal	Postalveolar	Palatal	Velar
Oclusiva	p b		t d				k g
Africada			ts	tɕ dʑ	tʃ		
Nasal	m		n			ɲ	ŋ
Fricativa		f v	s z		ʃ ʒ		
Aproximant			r			j	
Lateral aproximant			l			ʎ	

Vocals

Els fonemes vocàlics del romanx es troben en la taula inferior:

Monoftongs	Anterior	Posterior
Tancada	i	u
Mitja	ə	
Oberta-mitja	ɛ	ɔ
Oberta	a	

Diftongs	La vocal tancada està davant	La vocal tancada està darrere
Tancant	ai	au
Obrint	ie	

La schwa /ə/ només apareix en síl·labes àtones. La longitud de la vocal es pot predir:

- Les vocals àtones són curtes.
- Les vocals tòniques en síl·labes tancades són:

  llargues després /r/
  curtes en altres ocasions

- Les vocals tòniques en síl·labes obertes són:

  curtes després consonants sordes
  llargues en altres ocasions

Comparança lèxica i fonètica entre cada varietat

Llatí	Sobreselvà	Sotaselvà	Surmiran	Alt engiadinès	Baix engiadinès	Rumantsch Grischun	Català
AURUM	aur	or	or	or	or, aur, ar	aur	or
DURU	dir	dir	deir	dür	dür	dir	dur
OCULUS	egl	îl	îgl	ögl	ögl	egl	ull
LEVIS	lev	leav	lev	liger	leiv	lev	lleuger (fàcil)
TRES	treis	tres	treis	trais	trais	trais	tres
NIVIS	neiv	nev	neiv	naiv	naiv	naiv	neu
ROTA	roda	roda	roda	rouda	rouda	roda	roda
CASEUS	caschiel	caschiel	caschiel	chaschöl	chaschöl	chaschiel	formatge
CASA	casa	tgeasa	tgesa	chesa	chasa	chasa	casa
CANIS	tgaun	tgàn	tgang	chaun	chan	chaun	gos/ca
(vulg.) GAMBA	comba	tgomba	tgomma	chamma	chomma	chomma	cama
GALLINA	gaglina	gagliegna	gagligna	gillina	giallina	giaglina	gallina
(vulg.) CATTUS	gat	giat	giat	giat	giat	giat	gat
TOTUS	tut	tut	tot	tuot	tuot	tut	tot
FORMA	fuorma	furma	furma	fuorma	fuorma	furma	forma
EGO	jeu	jou	ja	eau	eu	jau	jo

Vegeu també

- Furlà
- Ladí
- Literatura romanxa

Referències

1. Die aktuelle Lage des Romanischen, Kommentar zu den Volkszählungsresultaten (http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/dienstleistungen/publikationen_statistik/publikationskatalog.Document.66870.pdf)
2. És important distingir entre el concepte de *retoromànic* o *rètic*, que inclou romanx, ladí i furlà, i el concepte de *romanx*, que n'és una de les tres branques. I això, independentment que considerem el conjunt retoromànic com a branca romànica composta per tres llengües o com una sola llengua romànica composta per tres grups dialectals.
3. DRG (http://shop.drg.ch/drgshop/fototeca.aspx)

Enllaços externs

- Pàgina de l'organització *Lia Rumantscha* (http://www.liarumantscha.ch)
- Diccionari romanx-anglès (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Romansch-english/)

A Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/P%C3%A0gina_principal?uselang=ca) hi ha

contingut multimèdia relatiu a: ***Romanx***

- Una mostra de memòries filosòfiques en romanx l'edició original de la qual data de 1776 (http://www.gutenberg.net/1/0/0/6/10069/10069-8.txt)
- Pàgina de notícies *Noeles.net* (http://www.noeles.net)
- Paral·leles entre català i romanx (http://www.gereon.greenheart.es/catalaromanx.php?lan=ca)
- Paral·leles entre romanx i alemany (http://www.gereon.es/teoria/ling%C3%BC%C3%ADstica/paral-leles-entre-romanx-i-alemany/)
- Informació sobre **Romanx** a la XV edició de l'*Ethnologue*, amb el codi “roh” (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=roh) **(anglès)**

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Romanx&oldid=23488202»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 8 maig 2020 a les 07:36.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.